

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Մ Ի Բ Ա Յ Ե Լ Մ Ա Լ Ի Ե Ա Ն

ԶԱՆՈՒԴՐԱԿԱՆ ԺՈՐՏԱՐԱՊՈՏԱԹԻԹԵՆ ԲԱԹԵՆԻ
ԶՕՐԱՊՅՏԸ՝

Դրանսխլու անխախտ ազգայնոց մեջն, այլևս
այլ ժամանակ շատ անուանի զինուորական ան-
ձինքներ ելան: Ասոնց մեջն իր յիշենք միայն՝
զՉեցեան, զԳիշ, զԱզարեան ու զՄալեան:

Աստուած՝ զՅովհ. Մալե՝ ութը տղով
օրհնեց՝ որոնցմէ երկուքը քահանայական վիճա-
կի նուիրեցին իրենք զերենք: Երեցը՝ Յովհաննէս
Համ եպիսկոպոսին ատենը՝ Մաղմար քաղցին կա-
նոնիկոսն էր, մեկալ որդին աւագերեց եղաւ: Աս
վերջինն՝ իր առաջին պատարագը՝ կերլա հայա-
քաղցին մայր եկեղեցւոյն մէջ մատուցը: Որ միջոցին
իր Յովհ. երեց եղբայրն՝ ըսաւ նուիրման քարոզը,
Միքայէլ՝ իր կրթութիւնն ընդունեցաւ:
Ճարտարապետութեան ակադէմիային մէջ, —



Մ Ի Բ Ա Յ Ե Լ Մ Ա Լ Ի Ե Ա Ն

Միքայէլ (Մինաս) Մալեան՝ Լէոպոլդոս
կարգին եւ Պատենի՝ Զէրինկ-Առիւծի կարգին
ասպետը, Արժանեաց խաչի տէրը (Inhaber).
Ճարտարապետութեան բաժնին ղօրապետը՝
Լոմպարտական պատերազմական հանձնարագի-
տութեան վերատեսուչը՝ եւ այլն, ծնած է, կեր-
լա հայաքաղաքը՝ 1799 սեպտ. 20ին: —
Հայրն էր, Յովհ. Մալեան, Հայաքաղաքի խոր-
հրդականն. իսկ մայրը՝ Մարիամ Տուհայեան:

1821. աւգ. 25ին, իբրեւ տեղակալ (lieutenant)
բանակին խրկուեցաւ: 1822 մայիսի, զերիտա-
սարգ տեղակալն՝ իր ղօրապետը, որ ճարտարա-
պետութեան վարիչն էր, Դաշգար խրկեց, որ-
պէս զի՝ քննէ աս կէտն ու միանգամայն այս
ամբուլեան տեղւոյն՝ յատակագիծը շինէ:

Հոս 1823ին, վերին տեղակալի աստիճան
ընդունեցաւ: — 1824 մարտի, Մալեան՝ Մայնի
քովի՝ Ֆրանգֆուրդ քաղաքը տեղափոխուեցաւ.
ու գրուեցաւ զինուորական յանձնաժողովին
քով. — ուր, իր առաջնորդը՝ պարոն Լանկե-

1 Militär-Zeitung, 1858, թիւ 78. — Յետ նաեւ
Pallas-Lexicon Ժ.Բ. հաս. էջ 258.

նասա, հրամանատար վաշտապետը՝ զինք մամրոցներու մոտին մէջ եղած գործքերը կարգադրելու գործածեց։ — Բիշ մը ետքը՝ Մայնցի միացեալ ամրութեան՝ նոր գործունէութեանցը կանգնելին, Ուր ի սկզբան՝ իրեն յանձնուեցան շէտակ երկիրները չափելն՝ յետոյ կողմնաշարութեան գործքերը։ Ու քիչ մը ետքը՝ շատ մը ամրոցներու յատակագիծներուն շինութիւնը։ — Իր աս շինած գործքերովն իւր հրամանատար վաշտապետին — ճարտարապետութեան վերատեսչին — գրաւոր գործունէութիւնն ընդունեցաւ։ — 1829ին, հարկւարապետութեան (Kapitän) աստիճանի բարձրացաւ։ 1831ին, մայրի, Իտալիա գնաց. բանակին, ուր որ Բեռլինայի, Վերոնալի, Վենետիկի, Միլանայի եւ Վենետիկի մէջ, ըստ մեծի մասին, ինք իրեն, անկախ, ամրութեան յատակգիծներ յօրինելով՝ եւ զանոնք գործադրելով զբաղեցաւ։

Երբ որ որոշուեցաւ, որ Վերոնա՝ ճառարական բերդերով ամրացուի, եւ Գերոլի մէջ՝ Պրիքսելի մօտերը՝ ընդարձակ ամրութիւններ կանգնուին — աս վերջի աստիճանի աշխատեցուցիչ եւ ծանր գործքերու իրագործութիւնը՝ Մայիի յանձնուեցաւ։ — Աս շինութեանց գլխաւոր առաջնորդը՝ Շոլ. հրամանատար վաշտապետը՝ Մայիին յանձնեց, Վերոնայի Միլիցի գծին մեծ մասին, բարձեալ Պրիքսելի քովերն եղած Գլաուգէնին, Ալխայի եւ Շրիֆթելալի քով տարածուած ճամբան փակելը. եւ մինչնոյն այստեղ՝ պահանորդ զօրքին տեղ շինելը — եւ մէկալ դիւն՝ Ռոգէնեգ գլիկին եւ Նիգլաամաուէրին մասնական յատակագիծներուն շինութիւնը։ — Աս ամենուն՝ երկու հարիւրէն աւելի յատակագիծ հարկաւոր էր, զորոնք Մալի ըստ մասին, իր յատուկ ձեռքովը յօրինեց եւ ըստ մասին գործադրեց։

1836ին, եռանդուն ու գիտնական Մալին՝ Վերոնայի ամրութեանցը շինութեանը խելութեցաւ։ Ուր որ իր գործքերէն զատ՝ յատակգիծներու շինութեամբն ալ զբաղեցաւ։ — Վերոնայի քով ըրած յաջողակ գործքին համար, բարձրագոյն ճանաչողութեան մասնակից եղաւ։ Բայց, ալ Ս. Մաթիա ամրութեան շինութիւնը չկրցաւ լմացնել, վասն զի 1842 աւգոստոսի մէջ՝ Ռաշդադ տեղափոխեցաւ. որպէս զի այս գաշնակեալ ամրութեան շինութեանը գործադրի։ — Ռաշդադի մէջ՝ Մալին, շինութեան վերատեսչին՝ Եպիլը հաղորդագրտին տեղապահութեան պաշտօնը վարեց։ Հոս՝ աս գլխաւոր զինուորականէն՝ ընդհանրապէս յօրինուած ու

հաստատուած — եւ քերականական գաշնակցութեան զինուորական մասնաժողովէն ընդունուած յատակագիծը՝ մինչեւ ամենէն փորձիկ մասը գործադրեցին։ Շինութեան մէջ՝ յարմար ու գործունէական պարզութիւններ մտցուց — եւ վերին հսկողութիւն գործադրեց՝ արուեստգիտական մասերուն մէջ։

1843 Նոյեմբ. ամսոյն մէջ՝ գերմանական գաշնակցութեան հրամանովը Բարիզ գնաց, որպէս զի հոն տեղի ամրոցապատ գործքերուն եւ արդէն գործադրուած արուեստական եղանակաւորութիւններուն (modifikation) եւ չլմացուցած շինութեան մասնաւորութիւններուն վրայոք տեղեկութիւն տայ։ Հոն ընդունեցաւ հազարապետի փոխանորդի (Oberst) անունումը։ Ռաշդադի ամրոցաշինութեան մէջ ցուցեցած գործունէայ մասնակցութեանը համար, Պատենի մեծ իշխանը՝ զինք 1843 Նոյեմբերի վերջերը՝ Զէրինի առիւծի կարգին ասպետն անուանեց։

Մալեան՝ 1848 Նոյեմբերի մէջ՝ ամրութիւններ կանգնելու վերատեսուչ (Ֆրանգֆուրգի մէջ), 1849՝ յունուարի մէջ հազարապետ (Major) անունտնեցաւ։ — 1849ին վերջերը՝ վերատեսչութեան վերցուելէն ետեւ՝ Պրէկէնդ տեղափոխուեցաւ վերահսկող բանակին, որպէս զի այս ըստ ըստ ամրութեան յատակագիծը եւ գնահատութիւնը կամ ծախքերը նախապարտաւէ։ — Մալեան յօրինեց՝ Գոմորն նշանաւոր զինուց տեղոյն բոլոր ամրոցացուցիչ յատակագիծը զոր 1850ին գործադրեցին ալ։

Վեհապետին գլխութիւնը փորձատրեց Մալեանի գործունէութիւնը, 1850 ապր. 27ին, երբ իրեն շնորհեց Լեոպոլդուի կարգի ասպետական խաչն ու զինուորական արժանեաց խաչը։ Այն տարւոյն սեպտ.ին մէջ նորէն յառաջացաւ պատուոյ մէջ. որովհետեւ հրամանատար անունտնեցաւ։ 1851 փետր. 7ին տուուեցաւ իրեն, կանոնաւորեալ ասպետութեան կարգն առնալ սակագնի։

Բրշէմիլի եւ Զալէսլիքի մէջ կանգնուած ամրութիւններն ալ, Մալեանին արժանիքը կ'աճեցնեն, — որ ընդհանրապէս, համաբաւորներէն մէկն էր, որ ընդհանրապէս կը հասկընայ, ինչպէս կ'աւարէ զինուց փառքը շքեղ կերպով փոխանակել։

1 Ստմանի կը համարենք զինուորական մասնաժողովի, այս յայտարարութիւնը բաւ. առ. բաւ. ընկերացողաց հաղորդել. Die aufgeführten Befestigungen — կ'ըսէ Militär-Zeitung, 1858, էջ 498 — waren auch Malz's Ver-

«Ի՛նչ մը ետքը լուսարտական-վնեւական թագաւորութեան, Գարնթիայի, Գարնթիայի եւ ծովագնացայ երկիրներուն՝ զինուորական ճարտարապետութեան վերատեսուչ Նկոլ անուանուեցաւ: Ասոր վրայ, Վերնայի մէջ՝ Տանճարագիտութեան վաշտապետ (Brigadier) — ու 1857ին ճարտարապետութեան կաճառին զօրապետ (General) անուանուեցաւ: —

Մալիեան ֆրանգֆուրդի մէջ ամուսնացաւ: Երեք որդի եւ երկու դուստր ունեցաւ: Որդիքը՝ զինուորական վիճակի մէջ մտան: Մէկն — Աւգոստինոս — ասպետ, կայսերական թագաւորական հարկաւարպետ, Վիննայի քով եղած Նալչդաքի մէջ, զինուորական ակադեմիայի ուսուցիչ, ու լաւ նկարիչ էր: Մաճնեղայի եւ Սոլթերիւնի ճակատներու վրայը յօրինած նկարներն, ինչպէս կ'ըսուի, իր վեհափառութեանը սրահները կը զարդարեն: Ետքէն շատ բարձրացաւ զինուորական աստիճանին մէջ: Արտաքին՝ Կարլոս, իրիւս հազարապետի փոխանորդ, ու հանգստեան, մինչեւ 1883, Նոյնպէս Վիննա-Նալչդաքում կը բնակէր:

Մալիեանի յանկարծական մահը՝ հանդիպեցաւ 1858 աւ. 9ին, Վիննացա զաւառին՝ Ռեգօարո բաղնիքին մէջ. այնպիսի հասաւնին, ուր որ մարդիային հաշուին նայելով՝ զեռականները կրնար ապրիլ ու գործունեայ կեանք արտադրել: Երեք տեղակալ որդին բոլորեց իր դամբանը՝ — այն պատուաւոր ու արժանիքներով հարուստ հօր, որուն ճնացական արդիւնքները կը ձանձնան, ոչ միայն զինուորական կարգին, որուն կը վերաբերէր, հապա նաեւ բոլոր երկիրը:

Չկայ անանկ ապահով վիճակ մը ինչպէս զինուորականն, որ զհասարակ զինուորն անդամ միայն իր քաջութեանն ու հաւատարմի՜ ծառայութեանը համար, փառաց այն աստիճանին հասցնէ: Ուր որ մարդ՝ իր ծերութեան օրերուն մէջ, երբ ալ գործելու անատակ է, հանգստեան ու պատուոյ մէջ կրնայ ապրիլ:

Հայաքաղաքի խորհրդականին որդին, աս նախանձելի վիճակի ընտրեց. եւ իր արտաքց կարգի փութաջանութեամբն ու կարողութեամբն, չէ՛ թէ միայն Մալիեան մեծ գերդաստանին, հապա միանգամայն Գրանսիլուանիայի ազգայնոց ուրախութիւն ու փառք բերաւ:

dienst; wie er überhaupt unter den Berufenen einer der Berufenen gewesen, welche den Ruhm seiner Waffe glänzend zu vertreten verstanden haben.

ԱՅԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՐԲԱՐՔԻ ՄՇԱԿՆԱԳԻՐԻ ՀԱՅՈՍԵՐՆԻ ՄԵՐՆԻ

Տաքարի:

(Հաշուած 1905-ից 1915)

24 թ. Օսման հրամայեց Մալիային ուղարկել Հաբիթ Բ. Մալամային Արաբի ժողովրդի հետ Հայաստան. Մալիայ կատարեց նորա հրամանն, Հաբիթ լուր առնելով, որ յոյն Մալիանք 80.000 յոյն եւ թուրք զօրքով նորա գե՛մ է գալիս, զրեց այս բանի մասին Մալիային, ստաղէկացրեց Օսմանին, իսկ Օսման զրեց Սայիթ Բ. Աւասին, հրամայելով նորան օգնել Հաբիթ Բ. Մալամային: Սայիթ ուղարկեց Սալման Բ. Ռաբիային 6000 մարդ:

31 թ. Հաբիթ Բ. Մալամայ ֆիհրի Նաւաբը Հայաստան՝ ըստ Վակիդիի աւանդութեան:

32 թ. Սայիթ Բ. Աւաս Նաւաբից Սալման Բ. Ռաբիային Բալանշարի սահմանադրի վերայ, տալով նորան օգնակից զուգը՝ Նաւաբի անաշխարհեանք եւ մի այլ գունդ Ասորիքի ժողովրդից բաղկացած՝ Հաբիթ Բ. Մալամայ ֆիհրիի հրամանատարութեան ներքոյ:

Օսման զրեց Սայիդին՝ ուղարկել Սալմանին Բար (Դարբանդ), իսկ Արգուլաճման Բ. Ռաբիային (որ Բաբի հանգուկ կը գտանէր) հրամայեց այնտեղեց հեռանալ. սակայն նա չհեռացաւ Բալանշարից, այլ Օսմանի ամբարադատութեան թ. թւին եկաւ պաշտեց Բալանշար, քաղաքի մեջնալ գնելով խմորի եւ ոլորդաւոր (քարանդակ) սարքանքը, այնպէս որ ոչ ոք չէր կարող մօտենալ առանց զնաւակու կամ սպանելու: Թուրքերի նշանակած օրը Բալանշարի բնակիչը զուրս եկան քաղաքից, որեց հետ միանալով թուրքերը ճակատեցան: Արգուլաճման Բ. Ռաբիայ, որ Ջալալու կը կոչէր, սպանեցաւ, իսկ մուսլիմները փախտեամբ ցրւեցան զանազան կողմեր:

66 թ. Մուստաֆ զրեց Արգուլաճ Բ. Հաբազին կառավարիչ Հայաստանի վերայ:

67 թ. Մուստաֆ ուղարկեց Մահալա Բ. Աբու Սաֆարին կառավարիչ Մասիքի, Միշաղեթոքի, Արաբիայի կառավարիչ եւ Հայաստանի վերայ:

73 թ. Օսման Բ. Վալիդ չորս հազար զօրքով յարձակեցաւ Եւֆրատ վերայ Հայաստանի սահմաններում եւ՝ թէ եւ Յոյները 60.000 էին՝ հապա նոցա եւ կոտորեց նոցանից մեծ բազմութիւն:

81 թ. Արգուլաճից ուղարկեց իւր որդի Օրալալալաճին, որ առաւ կարին:

90 թ. Մալամայ Բ. Արգուլաճից արշաւեց թուրքերի վերայ եւ՝ հասնելով Բար Արաբաստանին նահանգում՝ առաւ երկիւ բերդերը եւ քաղաքները՝ Նոյն արշաւանքն նա կրկեց հետեւեալ տարի:

90 թ. Աբաս Բ. Վալիդ ասպատակեց Եւֆրատ երկիրը, հասնելով մինչեւ Արգի: